

Pētījums par akcīzes nodokli alkoholiskajiem dzērieniem

Informatīvo ziņojumu sagatavoja: A.Kokenbergs, I.Tiesnieks (Finanšu ministrijas Nodokļu analīzes departaments). Ziņojuma sagatavošanu vadīja I.Tiesnieks.

Informatīvā ziņojuma sagatavošanā līdzdarbojās un komentārus sniedza: E.Zarakovskis (Finanšu ministrijas Nodokļu analīzes departaments), G.Pužule, J.Lukss, E.Hartmane (Finanšu ministrijas Netiešo nodokļu departaments), kā arī Valsts ieņēmumu dienesta Akcīzes preču pārvaldes eksperti.

Saturs

Ievads	3
1. Vispārējs ieskats par akcīzes nodokli	4
2. Alkoholisko dzērienu definīcijas	6
3. Nodokļa likmes	8
3.1. Nodokļa likmju harmonizācija ar ES prasībām	8
3.2. Latvijā spēkā esošās nodokļa likmes	10
3.3. Nodokļa likmju salīdzinājums Baltijas valstīs	12
4. Nodokļa ieņēmumi un patēriņš	13
5. Nodokļa ietekme uz alkoholisko dzērienu mazumtirdzniecības cenu un patērētāju pirktspēju	16
Secinājumi un priekšlikumi turpmākajai rīcībai	18

Ievads

Pētījuma par akcīzes nodokli alkoholiskajiem dzērieniem (turpmāk tekstā – pētījums) mērķis ir efektīvi pārvaldīt akcīzes nodokļa politiku attiecībā uz alkoholiskajiem dzērieniem un veicināt tās attīstības stratēģisko redzējumu. Pētījumā minētie secinājumi un priekšlikumi var tikt izmantoti turpmākās akcīzes nodokļa politikas veidošanā un lēmumu pieņemšanā.

Pētījuma uzdevums ir noskaidrot, kāda ir bijusi akcīzes nodokļa politika attiecībā uz alkoholiskajiem dzērieniem no 2005. līdz 2011. gadam.

Apskatot tendences 2005. līdz 2011. gadā, tiek analizēti šādi jautājumi:

- 1) Kāda ir akcīzes nodokļa politikas alkoholiskajiem dzērieniem ietekme uz valsts budžetu? Vai augstākas akcīzes nodokļa likmes alkoholiskajiem dzērieniem nodrošina lielākus ieņēmumus valsts budžetā?
- 2) Vai akcīzes nodokļa politika alkoholiskajiem dzērieniem atbilst iedzīvotāju maksātspējai?

1. Vispārējs ieskats par akcīzes nodokli

Akcīzes nodoklis ir patēriņa nodoklis, ko piemēro noteiktām patēriņa preču grupām, kuras tiek nodotas patēriņam valstī.

Akcīzes nodoklis ir netiešais nodoklis, kuru ražotāji vai pārdevēji ietver cenā.

Latvijā akcīzes nodokļa objekti ir:

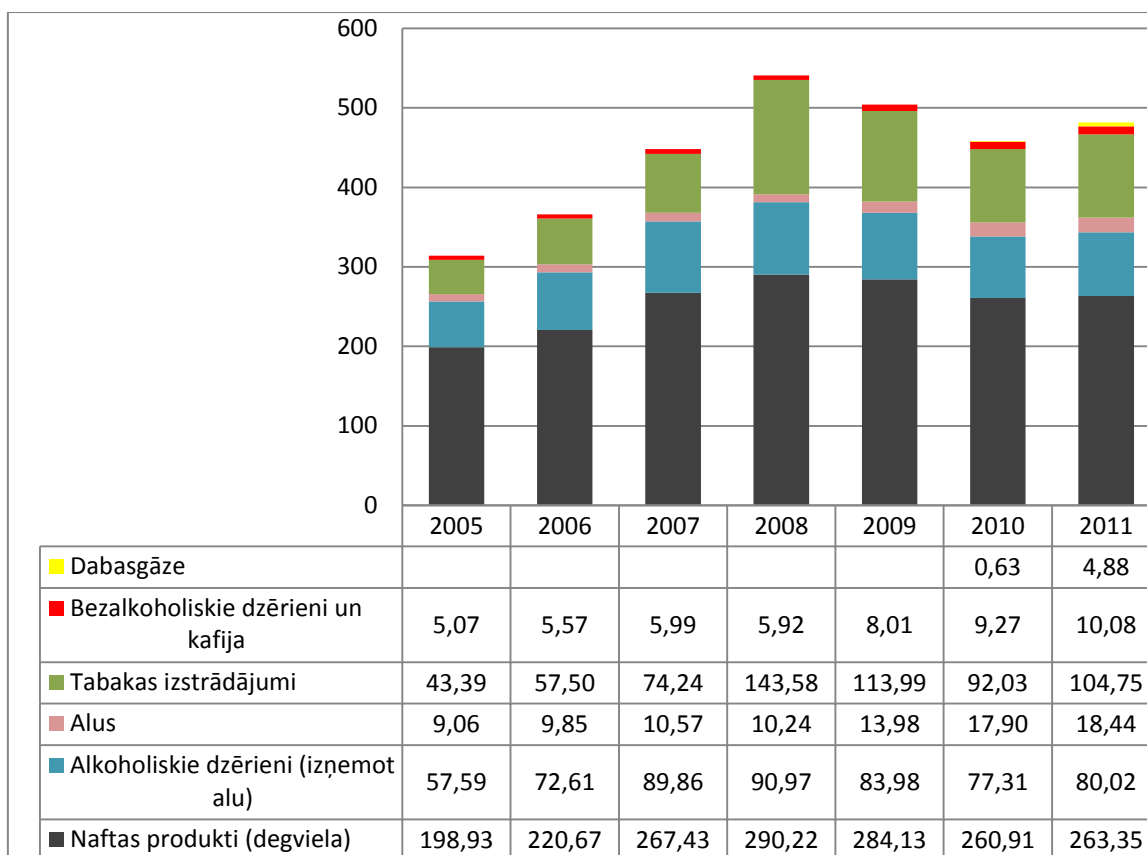
- alkoholiskie dzērieni;
- tabakas izstrādājumi;
- naftas produkti (degviela un kurināmais);
- dabasgāze (nodokli ieviesa 2010.gada 1.jūlijā, bet tā piemērošanu no 2010.gada 1.septembra līdz 2011.gada 30.jūnijam atlika);
- bezalkoholiskie dzērieni un kafija.

Tā kā akcīzes nodoklis, kā patēriņa nodoklis Eiropas Savienības (turpmāk tekstā – ES) kopējā tirgū var būtiski ietekmēt konkurences apstākļus starp dalībvalstīm, tad ES ļoti strikti tiek reglamentēti nosacījumi akcīzes nodokļa piemērošanai sekojošām preču grupām:

- naftas produktiem;
- alkoholiskajiem dzērieniem;
- tabakas izstrādājumiem.

Akcīzes nodoklis ir nozīmīgs valsts pamatbudžeta ieņēmumu avots, kas 2011.gadā sastādīja 12 procentus no visiem kopbudžeta nodokļa ieņēmumiem un 3,4 procentus no IKP.

1.1.attēlā redzami akcīzes nodokļa ieņēmumi sadalījumā par ar akcīzes nodokli apliekamo preču veidiem.

1.1.att. **Akcīzes nodokļa ieņēmumi par ar akcīzes nodokli apliekamo preču veidiem (milj. LVL)**

2009.gadā realizētais akcīzes nodokļa likmju palielinājums gandrīz visām akcīzes precēm, kā arī kopējā ekonomiskās situācijas pasliktināšanās ietekmēja preču realizācijas apjomu straujo kritumu, salīdzinot ar 2008.gada rādītājiem, kā rezultātā akcīzes nodokļa ieņēmumi samazinājās. Daļēji akcīzes preču realizācijas kritums ir izskaidrojams ar nelegālo akcīzes preču īpatsvara palielināšanos tirgū.

2. Alkoholisko dzērienu definīcijas

Likuma „Par akcīzes nodokli” izpratnē un šajā pētījumā:

- termins „alus” nozīmē raudzētu alkoholisku dzērienu, kurš pagatavots no iesala un ūdens, pievienojot apiņus, kurā absolūtā spirta daudzums pārsniedz 0,5 tilp.% un kurš tiek klasificēts Kombinētās nomenklatūras, kas noteikta Padomes 1987.gada 23.jūlija regulas (EEK) Nr.2658/87 par tarifu un statistikas nomenklatūru un kopējo muitas tarifu I pielikumā (turpmāk – Kombinētā nomenklatūra) 2203.preču pozīcijā, kā arī alus dzērienu, kas satur alus un bezalkoholisko dzērienu vai to komponentu maisījumu, kurā absolūtā spirta daudzums pārsniedz 0,5 tilp.% un kurš tiek klasificēts Kombinētās nomenklatūras 2206.preču pozīcijā;
- termins „vīns” nozīmē:
 - 1) negāzētu vīnu — produktu, kas tiek klasificēts Kombinētās nomenklatūras 2204. un 2205.preču pozīcijā, ja vien tas iegūts, raudzējot dabīgos vīna materiālus, ja faktiskais spirta daudzums tajā pārsniedz 1,2 tilp.%, bet nepārsniedz 18 tilp.% un galaproduktā esošais spirts radies vienīgi rūgšanas procesā;
 - 2) dzirkstošo vīnu — produktu, kas tiek klasificēts Kombinētās nomenklatūras 2204. un 2205.preču pozīcijā, ja vien tas iegūts, raudzējot dabīgos vīna materiālus, ja faktiskais spirta daudzums tajā pārsniedz 1,2 tilp.%, bet nepārsniedz 15 tilp.% un galaproduktā esošais spirts radies vienīgi rūgšanas procesā. Produkts ir ar virsspiedienu šķīdumā (trīs bāri vai vairāk) oglekļa dioksīda klātbūtnes dēļ, un tas iepildīts pudelēs ar īpaši nostiprinātiem galviņkorķiem vai citā iepakojumā;
- termins „raudzētie dzērieni” nozīmē:
 - 1) negāzētus raudzētos dzērienus – produktus (izņemot vīnu un alu), kuri tiek klasificēti Kombinētās nomenklatūras 2204., 2205. un 2206.preču pozīcijā, ja vien faktiskais spirta daudzums pārsniedz 1,2 tilp.%, bet nepārsniedz 15 tilp.% un galaproduktā esošais spirts radies vienīgi rūgšanas procesā;
 - 2) dzirkstošos raudzētos dzērienus – produktus (izņemot vīnu un alu), kuri tiek klasificēti Kombinētās nomenklatūras 2204., 2205. un 2206.preču pozīcijā, ja vien faktiskais spirta daudzums tajos pārsniedz 1,2 tilp.%, bet nepārsniedz 15 tilp.% un galaproduktā esošais spirts radies vienīgi

rūgšanas procesā. Produkti ir ar virsspiedienu šķidrumā (trīs bāri vai vairāk) oglekļa dioksīda klātbūtnes dēļ, un tie iepildīti pudelēs ar īpaši nostiprinātiem galviņkorķiem vai citā iepakojumā;

- termins „starpprodukti” nozīmē produktus (izņemot vīnu un raudzētos dzērienus), kuri tiek klasificēti Kombinētās nomenklatūras 2204., 2205. un 2206.preču pozīcijā, ja vien to pamatizejviela ir vīns vai raudzētie dzērieni un faktiskais spirta daudzums tajos pārsniedz 1,2 tilp.%, bet nepārsniedz 22 tilp.%. Gatavā starpprodukta sastāvā esošais spirts var nebūt tikai raudzētas izcelsmes, ja vismaz 30 procentu no faktiskā spirta daudzuma tilp.% ir raudzētas izcelsmes (piemēram, vermuti, kā arī citi tamlīdzīgi alkoholiskie dzērieni);
- termins „pārējie alkoholiskie dzērieni” nozīmē:
 - 1) spirtu — produktu, kas tiek klasificēts Kombinētās nomenklatūras 2207., 2208 90 91 0. un 2208 90 99 0.preču pozīcijā;
 - 2) produktus, kuri tiek klasificēti Kombinētās nomenklatūras 2208.preču pozīcijā un kuros faktiskais spirta daudzums pārsniedz 1,2 tilp.%, izņemot spirtu;
 - 3) produktus, kuri tiek klasificēti Kombinētās nomenklatūras 2204., 2205. un 2206.preču pozīcijā un kuros faktiskais spirta daudzums pārsniedz 1,2 tilp.%, bet kuri nav vīns, raudzēti dzērieni vai starpprodukti;
 - 4) jebkurus citus pārtikas produktus, kuros faktiskā spirta daudzums pārsniedz 1,2 tilp.%, izņemot tos, kuri minēti iepriekšējos punktos, kā arī izņemot alu, vīnu, raudzētos dzērienus un starpproduktus.

(Piemēri „pārējie alkoholiskie dzērieni” grupas dzērieniem: degvīns, konjaks, alkoholiskie kokteiļi u.c.)

3. Nodokļa likmes

Primārais mērķis alkoholisko dzērienu aplikšanai ar nodokļiem ir fiskālais mērķis, lai nodrošinātu ieņēmumus valsts budžetā. Protams, nozīmīga ir arī sabiedrības veselības aizsardzība, lai samazinātu alkoholisko dzērienu patēriņu, it īpaši jauniešu vidū.

Latvijā 1997.gadā tika uzsākta ar akcīzes nodokli saistīto normatīvo aktu reforma. Nacionālajos normatīvajos aktos sāka iestrādāt attiecīgo ES direktīvu prasības par akcīzes nodokļa piemērošanu gan attiecībā uz preču grupām, uz kurām nodoklis attiecināms, gan attiecībā uz nodokļa likmēm, kā arī attiecībā uz nodokļa maksāšanas kārtību, ieviešot akcīzes preču noliktavu sistēmu un paredzot akcīzes nodokļa atlikto maksāšanu, izmantojot akcīzes nodokļa nodrošinājumu.

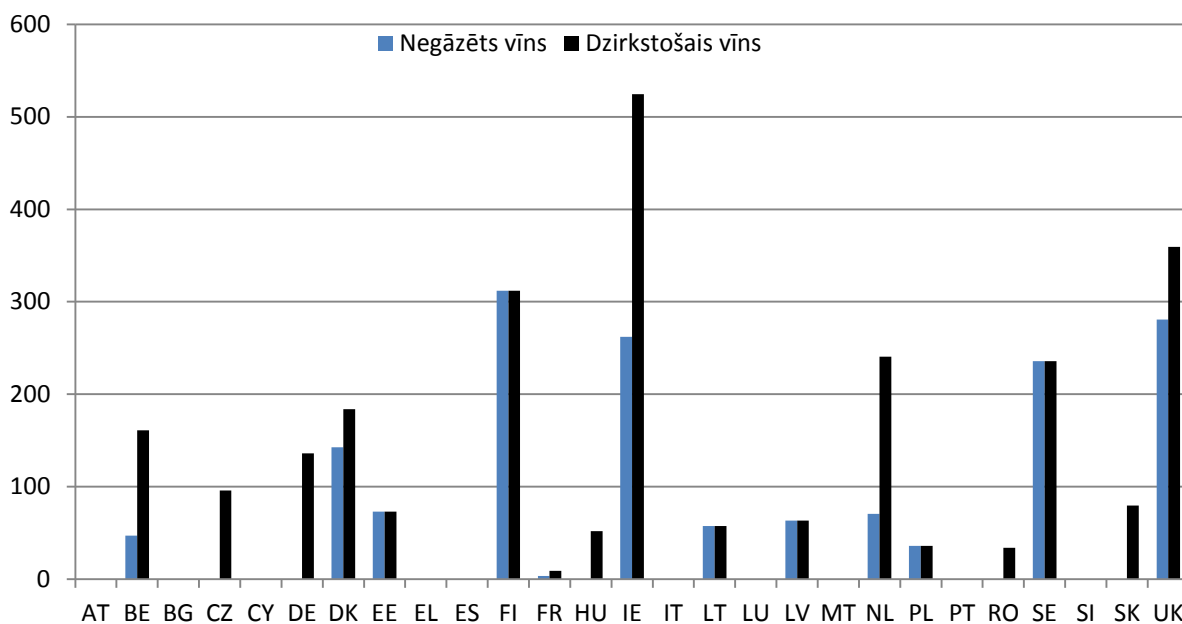
3.1. Nodokļa likmju harmonizācija ar ES prasībām

Akcīzes nodokļa likmes alkoholiskajiem dzērieniem ir harmonizētas ES un Latvijai kā ES dalībvalstij ir saistoši ES normatīvie akti. Akcīzes nodokļa harmonizācija ir attiecināta uz nodokļa minimālo likmju noteikšanu, aplikamo preču struktūras saskaņošanu, kā arī šo preču aprites un nodokļa maksāšanas kārtības saskaņošanu. ES normatīvie akti paredz dažādu pieeju akcīzes nodokļa aprēķināšanā alkoholiskajiem dzērieniem atkarībā no alkoholiskā dzēriena veida.

Attiecībā uz akcīzes nodokļa piemērošanu alkoholiskajiem dzērieniem Latvijai ir saistoša ES Padomes 1992.gada 19.oktobra direktīva 92/83/EEK par to, kā saskaņojams akcīzes nodoklis spirtam un alkoholiskajiem dzērieniem un Padomes 1992.gada 19.oktobra direktīva 92/84/EEK par spirta un alkoholisko dzērienu akcīzes nodokļa likmju saskaņošanu.

Saskaņā ar ES prasībām alum noteiktā minimālā akcīzes nodokļa likme šobrīd ir 1,87 EUR par katru absolūtā spirta tilp.% 100 litros gatavās produkcijas vai 0,748 EUR par katru Plato grādu (viena no mērvienībām, kas tiek izmantota šķidruma blīvuma mērīšanai) 100 litros gatavās produkcijas. Plato grādu mērvienību pielieto Spānijā, Nīderlandē, Polijā un Portugālē.

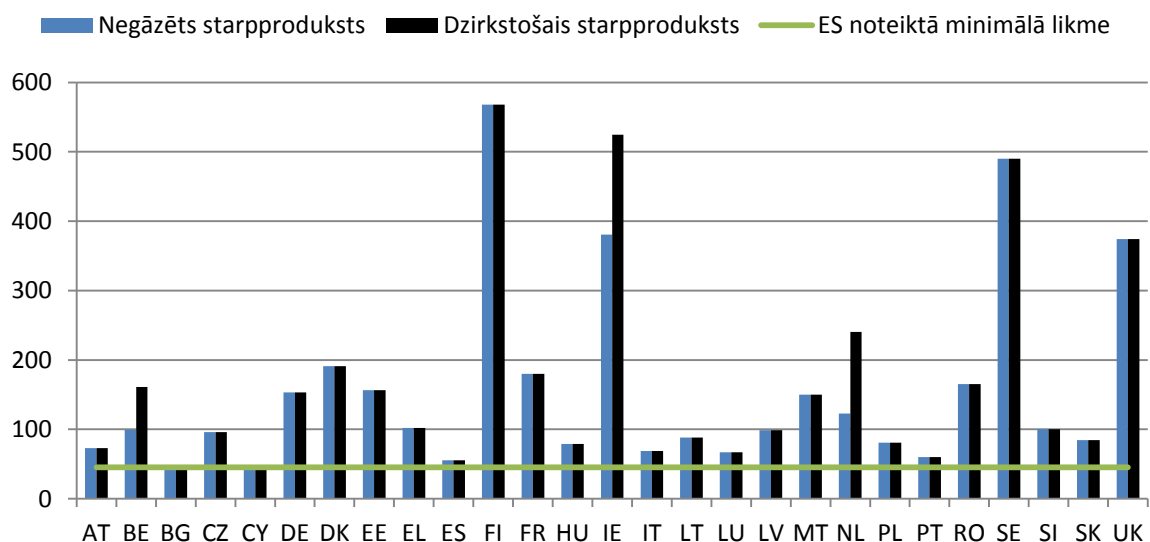
Savukārt vīnam (gan negāzēts, gan dzirkstošais vīns) saskaņā ar ES prasībām minimālā akcīzes nodokļa likme ir 0 EUR par hektolitru produkta. 3.1.1.attēlā var redzēt kādas standarta likmes šobrīd tiek piemērotas vīnam ES dalībvalstīs.

3.1.1.att. ES dalībvalstīs spēkā esošās akcīzes nodokļa likmes vīnam (EUR par 100 litriem)¹

Kā redzams 3.1.1.attēlā, visaugstākās akcīzes nodokļa likmes vīnam ir Īrijā, Apvienotajā Karalistē, Zviedrijā un Somijā, savukārt Austrijā, Bulgārijā, Kiprā, Grieķijā, Spānijā, Itālijā u.c. dalībvalstīs vīnam piemēro minimālo akcīzes nodokļa likmi 0 EUR.

Attiecīgi starpproduktiem ES ir noteikusi minimālo akcīzes nodokļa likmi 45 EUR apmērā par 100 litriem produkta. 3.1.2.attēlā var aplūkot kādas akcīzes nodokļa likmes ES dalībvalstīs šobrīd tiek piemērotas starpproduktiem.

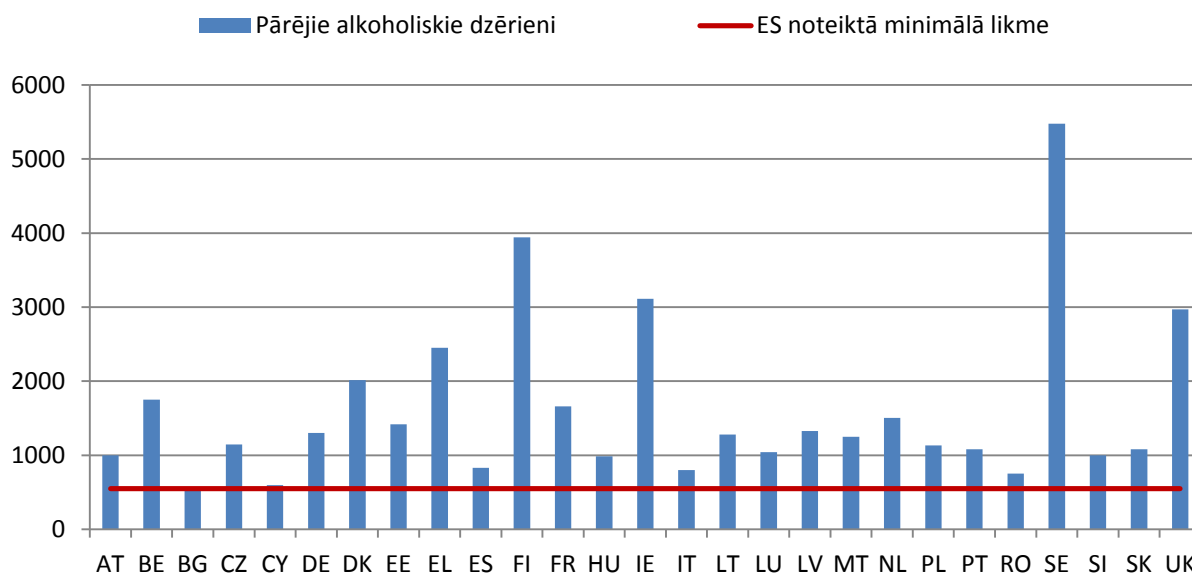
3.1.2.att. ES dalībvalstīs spēkā esošās akcīzes nodokļa likmes starpproduktiem (EUR par 100 litriem)²

¹ ES dati uz 2011.gada 1.jūliju

² ES dati uz 2011.gada 1.jūliju

No 3.1.2.attēla redzams, ka, līdzīgi kā vīnam, arī starpproduktiem vislielākās akcīzes nodokļa likmes ir tādās dalībvalstīs kā Īrija, Apvienotā Karaliste, Zviedrija un Somija.

Savukārt attiecībā uz pārējiem alkoholiskajiem dzērieniem ES ir noteikusi minimālo akcīzes nodokļa likmi 550 EUR apmērā par 100 litriem absolūtā spirta (skat. 3.1.3.attēlu – ES dalībvalstīs spēkā esošās akcīzes nodokļa likmes pārējiem alkoholiskajiem dzērieniem).

3.1.3.att. **ES dalībvalstīs spēkā esošās akcīzes nodokļa likmes pārējiem alkoholiskajiem dzērieniem (EUR par 100 litriem absolūtā spirta)³**

Kā redzams 3.1.3.attēlā, arī pārējiem alkoholiskajiem dzērieniem, līdzīgi kā vīnam un starpproduktiem, lielākās standarta likmes ir tādās valstīs kā Īrija, Apvienotā Karaliste, Zviedrija un Somija.

3.2. Latvijā spēkā esošās nodokļa likmes

Latvijā akcīzes nodokļa likmes alkoholiskajiem dzērieniem tiek piemērotas saskaņā ar likumu „Par akcīzes nodokli”. Likuma „Par akcīzes nodokli” 3.pantā ir noteikti ar akcīzes nodokli apliekamie alkoholiskie dzērieni un to definīcijas. Ar akcīzes nodokli apliek alu, vīnu, raudzētos dzērienus, starpproduktus un pārējos alkoholiskos dzērienus (tostarp etilspirtu).

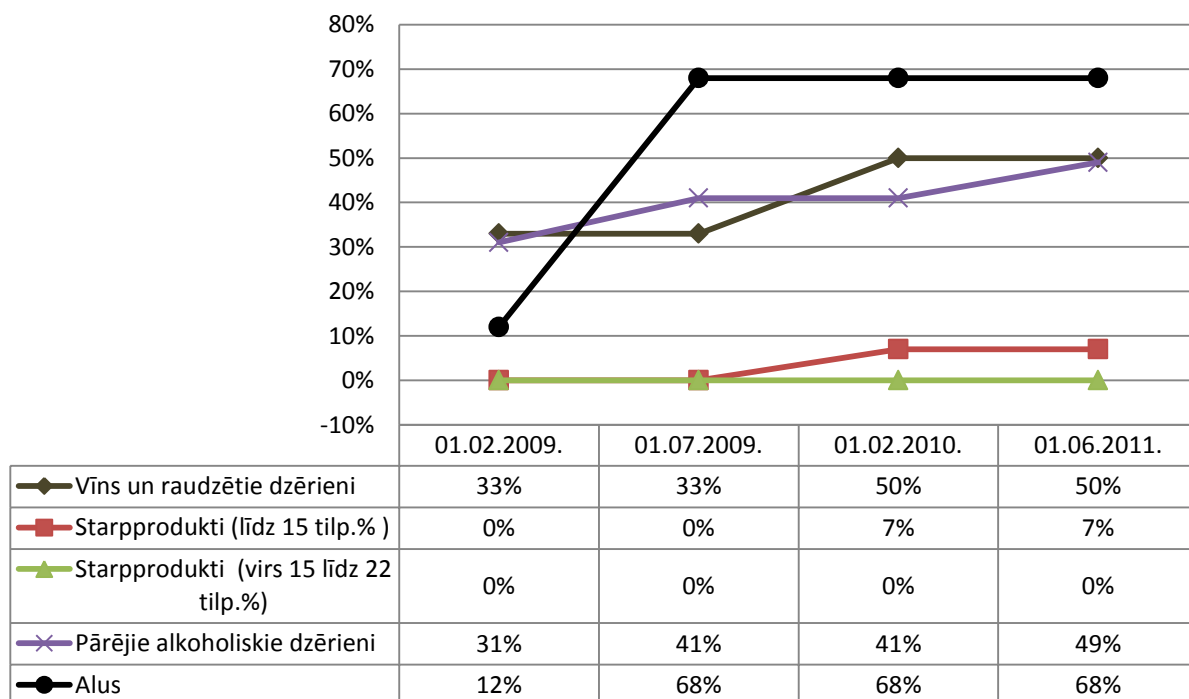
3.2.1.tabulā var aplūkot Latvijā piemērojamo akcīzes nodokļa likmju alkoholiskajiem dzērieniem izmaiņas kopš 2005.gada.

³ ES dati uz 2011.gada 1.jūliju

3.2.1.tabula Akcīzes nodokļa likmes alkoholiskajiem dzērieniem kopš 2005.gada (LVL par 100 litriem)						
Produkta nosaukums	01.01.2005.	01.01.2006.	01.02.2009.	01.07.2009.	01.02.2010.	01.06.2011.
Vīns	30,00	30,00	40,00	40,00	45,00	45,00
Raudzētie dzērieni	30,00	30,00	40,00	40,00	45,00	45,00
Starpprodukti (< 15 tilp.%)	42,00	42,00	42,00	42,00	45,00	45,00
Starpprodukti (> 15 līdz 22 tilp.%)	70,00	70,00	70,00	70,00	70,00	70,00
Pārējie alkoholiskie dzērieni (par 100 litriem absolūtā spirta)	550,00	630,00	825,00	890,00	890,00	940,00
Alus (par katru absolūtā spirta tilp.%)	1,22**	1,30**	1,45***	2,18***	2,18***	2,18***
Alus (par katru absolūtā spirta tilp.%)*		0,65**	0,725***	1,09***	1,09***	1,09***
* mazajām alus darītavām par viena kalendāra gadā saražotajiem pirmajiem 10 000 hektolitriem						
** ne mazāk kā 2 LVL par 100 litriem						
*** ne mazāk kā 4 LVL par 100 litriem						

Kā redzams no 3.2.1.tabulā atspoguļotās informācijas, kopš 2005.gada akcīzes nodokļa likme visbūtiskāk ir paaugstināta alum (par 79 procentiem), kā arī pārējiem alkoholiskajiem dzērieniem (par 71 procentu), vīnam un raudzētajiem dzērieniem (par 50 procentiem). 2007.gadā un 2008.gadā akcīzes nodokļa likmes alkoholiskajiem dzērieniem netika paaugstinātas. Savukārt akcīzes nodokļa likmes starpproduktiem nav būtiski mainījušās.

Akcīzes nodokļa likmju alkoholiskajiem dzērieniem būtiskākā paaugstināšana ir notikusi pēc 2008.gada (akcīzes nodokļa likmju izmaiņas Latvijā kopš 2008.gada var aplūkot 3.2.1.attēlā).

3.2.1.att. Akcīzes nodokļa likmju alkoholiskajiem dzērieniem izmaiņas Latvijā (% pret 2008.gadu)

3.3. Nodokļa likmju salīdzinājums Baltijas valstīs

Latvijā, veicot izmaiņas akcīzes nodokļa likmēs alkoholiskajiem dzērieniem, tiek vērtētas arī attiecīgas akcīzes nodokļa likmes Lietuvā un Igaunijā. 3.3.1.tabulā var aplūkot alkoholiskajiem dzērieniem piemērojamās akcīzes nodokļa likmes Baltijas valstīs 2011.gadā.

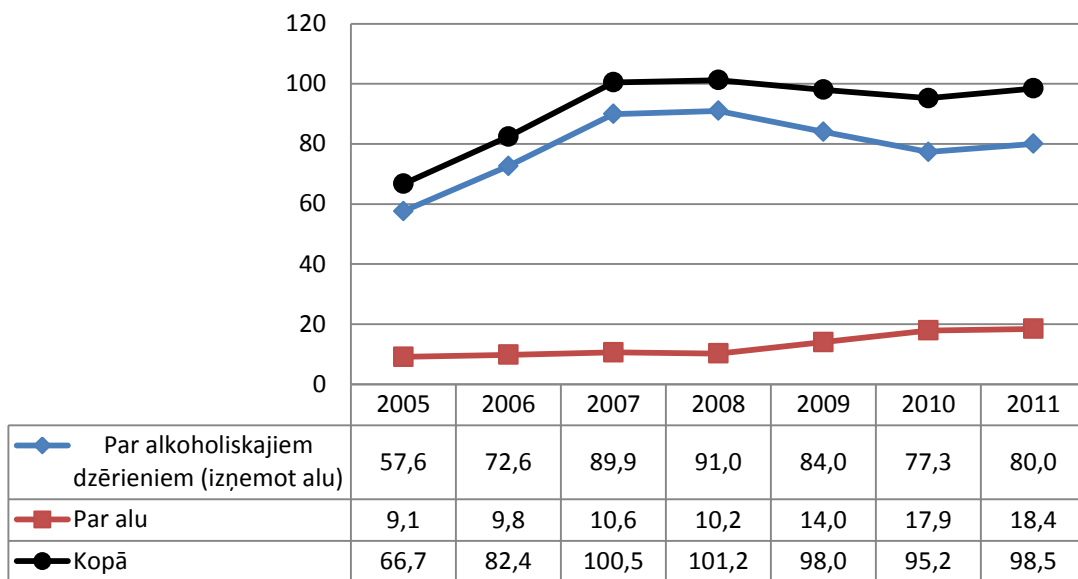
3.3.1.tabula Akcīzes nodokļa likmes alkoholiskajiem dzērieniem un alum 2011.gadā (LVL par 100 litriem)			
<i>Preces nosaukums</i>	<i>Latvija</i>	<i>Lietuva</i>	<i>Igaunija</i>
Vīns	45,00	40,70	51,80
Raudzētie dzērieni	45,00	44,40	51,80
Starpprodukti (< 15 tilp.%)	45,00	40,70	110,80
Starpprodukti (> 15 līdz 22 tilp.%)	70,00	62,40	110,80
Pārējie alkoholiskie dzērieni (par 100 litriem absolūtā spirta)	940,00	907,00	1004,00
Alus (par katru absolūtā spirta tilp.%)	2,18	1,75	3,88

Kā redzams no tabulā minētās informācijas, Latvijā alkoholiskajiem dzērieniem ir zemākas nodokļa likmes nekā Igaunijai, tomēr augstākas nekā Lietuvai. Tas, ka Igaunijai salīdzinājumā ar pārējām Baltijas valstīm ir visaugstākās akcīzes nodokļa likmes alkoholiskajiem dzērieniem, ir skaidrojams ar būtiski augstākām likmēm Igaunijas kaimiņvalstī Somijā, kuras iedzīvotāji mēdz iegādāties alkoholiskos dzērienus tieši Igaunijā par salīdzinoši lētākām cenām, nekā Somijā, tādējādi palielinot alkoholisko dzērienu patēriņu, kas savukārt ievērojami palielina akcīzes nodokļa ieņēmumus Igaunijas budžetā.

Savukārt tas, ka Lietuvai ir nedaudz zemākas akcīzes nodokļa likmes alkoholiskajiem dzērieniem, ir skaidrojams ar vēl zemākām likmēm tās kaimiņvalstī Polijā. Lietuvai līdz ar to ir jā rūpējas, lai tās piemērotās akcīzes nodokļa likmes alkoholam būtiski neatšķirtos no Polijā piemērojamām, kas pretējā gadījumā varētu novest pie tā, ka pierobežā dzīvojošie Lietuvas iedzīvotāji sāktu iegādāties alkoholiskos dzērienus Polijā, tādējādi samazinot akcīzes nodokļa ieņēmumus Lietuvai.

4. Nodokļa ieņēmumi un patēriņš

Akcīzes nodokļa likmes rada tiešu un būtisku ietekmi uz nodokļa ieņēmumiem. Akcīzes nodokļa ieņēmumi par alkoholiskajiem dzērieniem (ieskaitot alu) sastāda aptuveni 20 procentus no kopējiem akcīzes nodokļa ieņēmumiem. 4.1.attēlā var redzēt informāciju par faktiski iekasēto akcīzes nodokli par alkoholiskajiem dzērieniem kopš 2005.gada.

4.1.att. Faktiski iekasētais akcīzes nodoklis par alkoholiskajiem dzērieniem no 2005. līdz 2011.gadam (milj. LVL)⁴

Kā redzams 4.1.attēlā, akcīzes nodokļa likmes alum palielināšana un uz alus bāzes ražoto alkoholisko dzērienu patēriņa pieaugums 2009.gadā ir nodrošinājis kopējo akcīzes nodokļa ieņēmumu saglabāšanos tikai nedaudz zem 2007.gada līmeņa. Daļēji akcīzes nodokļa ieņēmumu par alu pieaugums izskaidrojams ar akcīzes nodokļa nelielo ietekmi uz šo produktu. Savukārt akcīzes nodokļa ieņēmumu kritums kopš 2008.gada par alkoholiskajiem dzērieniem (izņemot alu) skaidrojams ar straujo akcīzes nodokļa likmju un tam sekojošu mazumtirdzniecības cenu celšanos, kā rezultātā tas ir novedis pie būtiskas alkoholisko dzērienu (izņemot alu) patēriņa samazināšanās.

Par kopējo alkoholisko dzērienu realizāciju valstī tiek uzskatīta Latvijas alkoholisko dzērienu ražotāju un ieveiktās/importētās produkcijas novirzīšana patēriņam Latvijā (skat. 4.1.tabulu). Tieši alkoholisko dzērienu patēriņa apjoms un struktūra, ņemot vērā

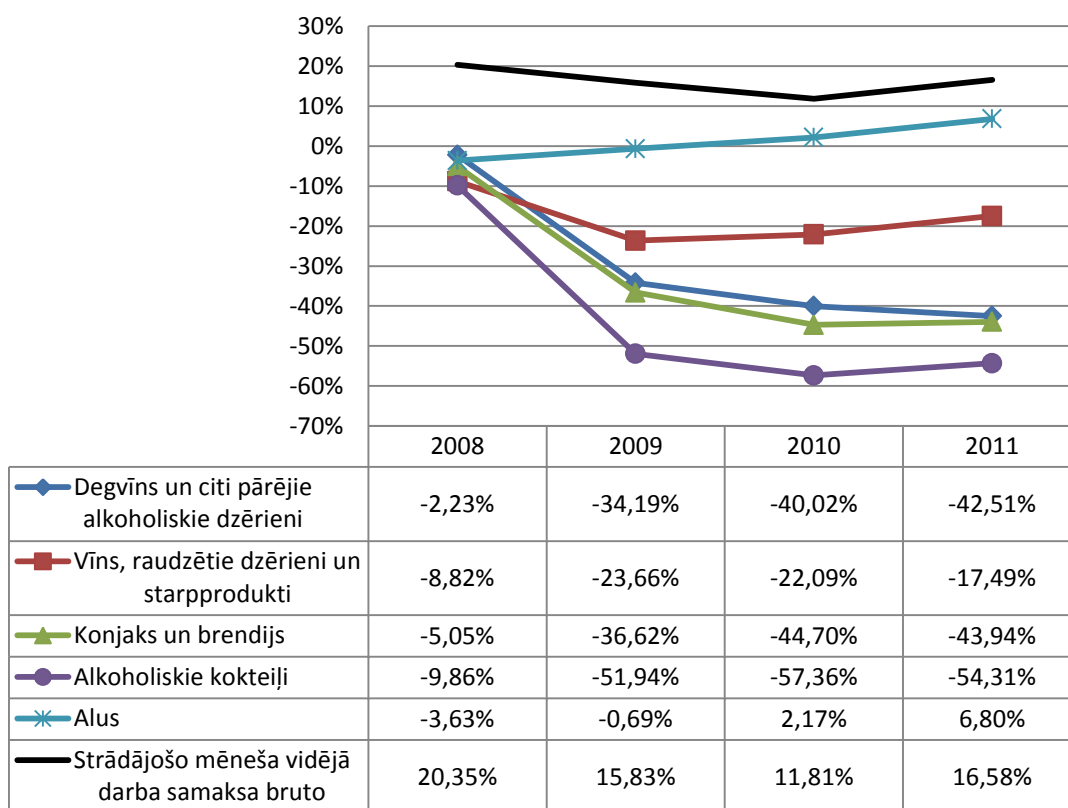
⁴ Valsts ieņēmumu dienesta dati

piemērojamās akcīzes nodokļa likmes, ir vieni no būtiskākajiem rādītājiem, kas vistiešākajā veidā ietekmē akcīzes nodokļa ieņēmumus valsts budžetā.

4.1.tabula Alkoholisko dzērienu patēriņš (tūkst. dal) ⁵							
Preces nosaukums	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Vīns, raudzētie dzērieni un starpprodukti	2424	2617	2870	2617	2191	2236	2368
Degvīns, liķieris un citi pārējie alkoholiskie dzērieni*	3171	3526	2691	2631	1771	1614	1547
Konjaks un brendijs*			396	376	251	219	222
Alkoholiskie kokteiļi*			1440	1298	692	614	658
Alus	11608	12493	15223	14671	15118	15554	16258

* pārējie alkoholiskie dzērieni

Kā redzams 4.1.tabulā alkoholisko dzērienu patēriņš kopš 2005.gada visvairāk bija pieaudzis 2007.gadā. Alkoholisko dzērienu patēriņa un strādājošo mēneša vidējā darba samaksas (bruto) izmaiņas Latvijā kopš 2007.gada var aplūkot 4.2.attēlā.

4.2.att. Alkoholisko dzērienu patēriņa un strādājošo mēneša vidējās darba samaksas izmaiņas Latvijā laika periodā no 2008.gada līdz 2011.gadam (% pret 2007.gadu)⁶

⁵ Valsts ieņēmumu dienesta dati

⁶ Aprēķini veikti pamatojoties uz Valsts ieņēmumu dienesta un Centrālās statistikas pārvaldes datiem

4.2.attēlā minētā informācija uzskatāmi liecina par stabilu legālā alkohola (izņemot alu) tirgus samazinājumu pēdējos gados, kas krietni pārsniedz strādājošo mēneša vidējās darba samaksas izmaiņas. Kā liecina 4.1.tabulā minētā informācija, vislielākais realizācijas kritums salīdzinot ar 2007.gadu ir vērojams alkoholiskajiem kokteiļiem, kas 2010.gadā bija 614 tūkst. dekalitru (turpmāk – dal) (2007.gadā – 1440 tūkst. dal). Iepriekš minētās izmaiņas ir saistītas ar to, ka ražotāji alkoholiskos kokteiļus ir pārprofilējuši uz zemāka akcīzes nodokļa precēm, t.i. – alus kokteiļiem, tādējādi tiem piemērojot akcīzes nodokļa likmi par alu – 2,18 LVL par katru absolūtā spirta tilp.% uz 100 litriem, kas ir būtiski zemāka par likmi, kas tiek piemērota spirtam un pārējiem alkoholiskajiem dzērieniem – 940,00 LVL par 100 litriem absolūtā spirta (piemēram, pēc 2011.gada 1.jūnija spēkā esošajām akcīzes nodokļa likmēm par 1 litru 5 tilp.% alus kokteiļa akcīzes nodoklis būtu jāmaksā 0,11 LVL apmērā, bet par tāda paša daudzuma un stipruma alkoholisko kokteili – 0,47 LVL, tas nozīmē, ka akcīzes nodokļa likme par 5 tilp.% alus kokteiļa ir četras reizes zemāka par tāda paša tilp.% alkoholiskā kokteiļa).

Nākamo lielāko realizācijas kritumu pēdējos gados piedzīvoja pārējie alkoholiskie dzērieni (izņemot alkoholiskos kokteiļus), kuru realizācijas apjomi 2010.gadā sasniedza tikai 1832 tūkst. dal (2007.gadā – 3087 tūkst. dal), kas ir par 40 procentiem mazāk nekā 2007.gadā. Vienīgi alus realizācijas apjomi pēdējos gados ir piedzīvojuši nelielas izmaiņas un pat pieaugumu 2010.gadā, sasniedzot 15590 tūkst. dal (2007.gadā – 15223 tūkst. dal), kas lielā mērā ir skaidrojams ar iepriekš minēto alkoholisko kokteiļu pārprofilēšanu par alus kokteiļiem.

Kopējais legālo alkoholisko dzērienu realizācijas samazinājums galvenokārt ir skaidrojams ar nelegālā alkoholisko dzērienu tirgus paplašināšanos Latvijā. Alkohola ražotāju un tirgotāju apvienības aplēses liecina, ka 2010.gadā nelegālā alkohola tirgus daļa Latvijā ir ap 40 procentiem.⁷

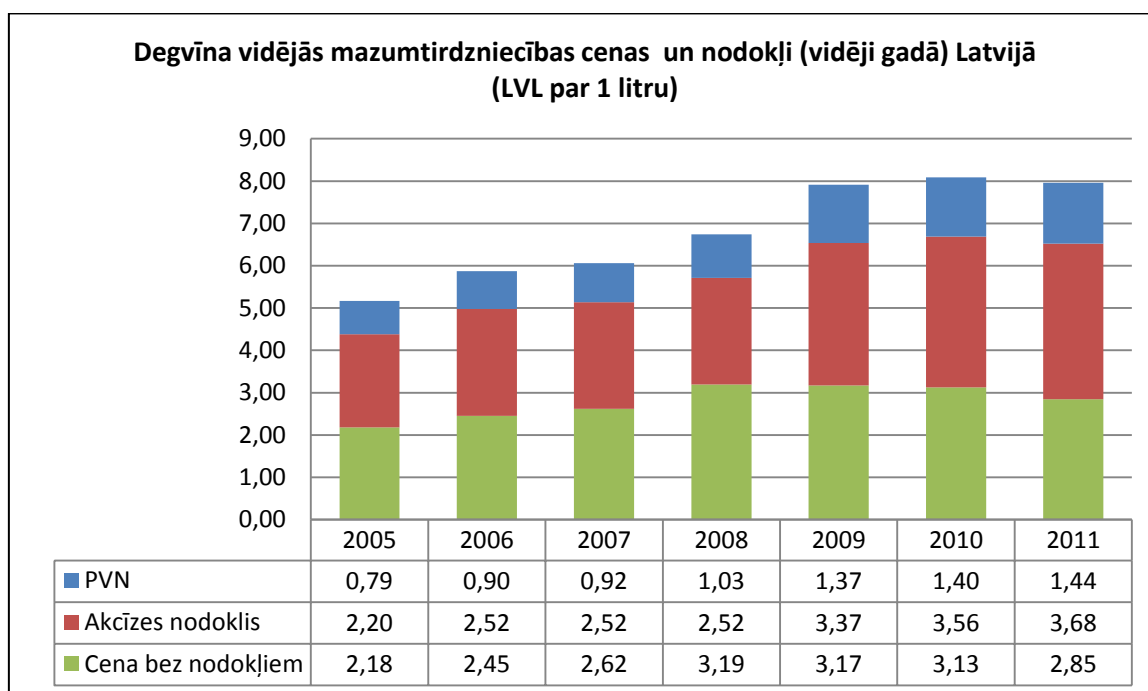
⁷ <http://www.ekonomika.lv/arta-ir-iespeja-ienemt-papildus-9-4-miljonus-latu-2011-gada-budzeta/>

5. Nodokļa ietekme uz alkoholisko dzērienu mazumtirdzniecības cenu un patērētāju pirktspēju

Veicot Latvijā patēriņam nodoto alkoholisko dzērienu cenu salīdzinājumu, jāsecina, ka kopš 2005.gada tās ir būtiski mainījušās (skat. 5.1.tabulu), kuru pieaugumu ir ietekmējušas arī akcīzes nodokļa likmju izmaiņas.

5.1.tabula Atsevišķu alkoholisko dzērienu vidējās mazumtirdzniecības cenas (LVL par 1 litru) ⁸							
Preces nosaukums	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Alus (< 5.5%)	0,69	0,76	0,87	0,95	1,04	1,03	1,01
Degvīns	5,17	5,87	6,06	6,74	7,91	8,09	7,96

Savukārt 5.1.attēlā var aplūkot vidējās mazumtirdzniecības cenas, akcīzes nodokļa un PVN sadalījumu degvīnam un tā izmaiņas kopš 2005.gada.

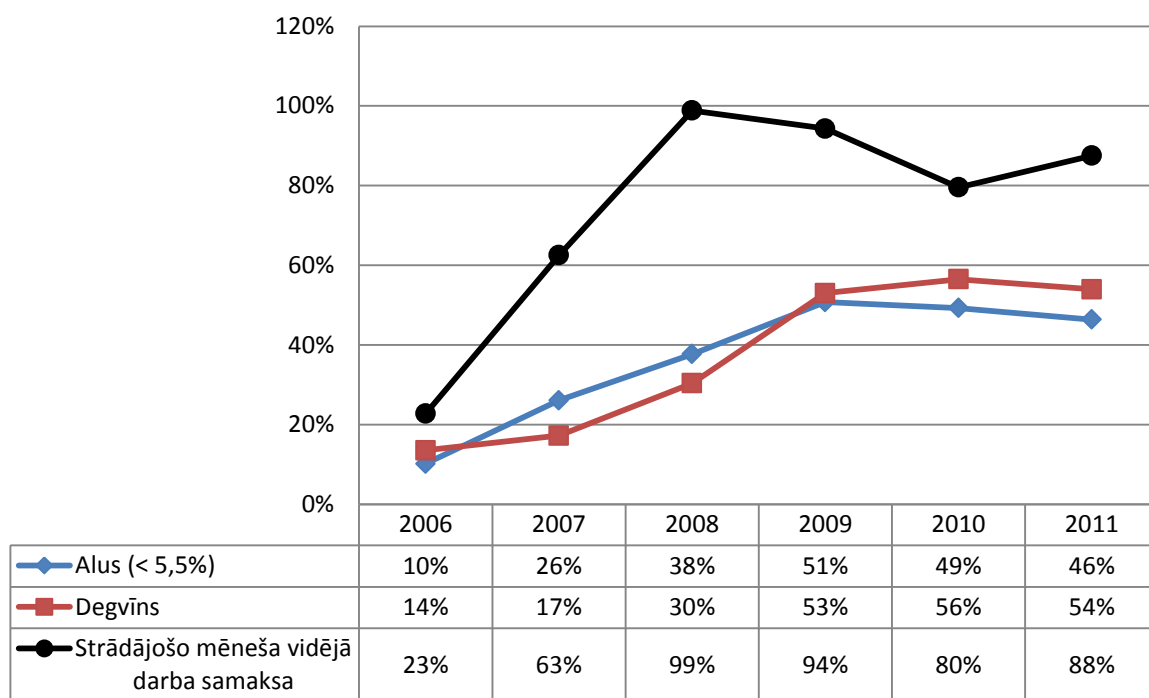
5.1.att. Degvīna vidējās mazumtirdzniecības cenas un gada sākumā piemērojamie nodokļi Latvijā no 2005. līdz 2011.gadam (LVL par 1 litru)

Kā redzams 5.1.attēlā, degvīna gala cenu būtiski ietekmē ne tikai akcīzes nodoklis, bet arī PVN. Kopš 2005.gada PVN standarta likmes palielināšana ir notikusi divas reizes – 2009.gadā no 18 uz 21 procentu un 2011.gadā uz 22 procentiem.

⁸ Centrālās statistikas pārvaldes dati

Neapšaubāmi pastāv arī citi faktori, kas ietekmē preces cenu, piemēram, izejvielu, ražošanas, transportēšanas un loģistikas izmaksas, kā arī tirgotāju peļņas daļa. Akcīzes nodokļa likmes alkoholiskajiem dzērieniem paaugstināšana nav vienīgais faktors, kas ietekmē cenu izmaiņas, kā tas redzams iepriekš minētajā attēlā, aplūkojot degvīna cenas izmaiņas no 2005. līdz 2008.gadam, kur kopējās mazumtirdzniecības cenas pieaugumu būtiski ir ietekmējis arī cenas bez nodokļiem pieaugums.

Savukārt 5.2.attēlā var redzēt, kā kopš 2005.gada mainījusies alus un degvīna vidējā mazumtirdzniecības cena un strādājošo mēneša vidējā neto darba samaksa Latvijā.

5.2.att. **Atsevišķu alkoholisko dzērienu vidējās mazumtirdzniecības cenas un strādājošo mēneša vidējās darba samaksas izmaiņas Latvijā (% pret 2005.gadu)⁹**

Kā redzams 5.2.attēlā strādājošo mēneša vidējā darba samaksa no 2005. līdz 2008.gadam piedzīvoja būtisku pieaugumu (2008.gadā 99 procentu pieaugums pret 2005.gadu, sasniedzot neto 350 LVL mēnesī), kas būtiski pārsniedza alkoholisko dzērienu vidējās mazumtirdzniecības cenas pieaugumu. Savukārt kopš 2008.gada strādājošo mēneša vidējā darba samaksa ir piedzīvojusi kritumu, bet alkoholisko dzērienu vidējās mazumtirdzniecības cenas turpina pakāpeniski pieaugt.

⁹ Aprēķini veikti pamatojoties uz Centrālās statistikas pārvaldes datiem

Secinājumi un priekšlikumi turpmākajai rīcībai

Kopsavilkums un secinājumi

1. Latvijā šobrīd spēkā esošās akcīzes nodokļa likmes visiem alkoholiskajiem dzērieniem pārsniedz ES noteiktās minimālās likmes. Lai gan Latvijā spēkā esošās akcīzes nodokļa likmes alkoholiskajiem dzērieniem ir zemākas nekā Igaunijai, tās ir augstākas nekā Lietuvai.
2. Kopš 2005.gada akcīzes nodokļa likmju alkoholiskajiem dzērieniem būtiskākā paaugstināšana ir notikusi pēc 2008.gada. Vislielākā akcīzes nodokļa likmju paaugstināšana ir bijusi alum un stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem, bet starpproduktiem neliels likmju paaugstinājums bija 2010.gadā.
3. Akcīzes nodokļa likmes alum palielināšana 2009.gadā ir nodrošinājusi kopējo akcīzes nodokļa ieņēmumu par alkoholiskajiem dzērieniem saglabāšanos tikai nedaudz zem 2007.gada līmeņa. Savukārt akcīzes nodokļa ieņēmumu kritums kopš 2008.gada par alkoholiskajiem dzērieniem (izņemot alu) skaidrojams ar straujo akcīzes nodokļa likmju un tam sekojošu mazumtirdzniecības cenu celšanos, kā rezultātā tas ir novedis pie būtiskas minēto dzērienu legālā patēriņa samazināšanās.
4. Alkoholisko dzērienu gala cenu būtiski ietekmē ne tikai akcīzes nodoklis, bet arī PVN, kura standarta likmes palielināšana kopš 2005.gada ir notikusi divas reizes, tādējādi palielinoties par 4 procentpunktiem. Neapšaubāmi pastāv arī citi faktori, kas ietekmē preces cenu, piemēram, izejvielu, ražošanas, transportēšanas un loģistikas izmaksas, kā arī tirgotāju peļņas daļa. Akcīzes nodokļa likmes alkoholiskajiem dzērieniem paaugstināšana ne vienmēr nozīmē arī būtisku ietekmi uz cenu izmaiņām.
5. Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa no 2005. līdz 2008.gadam ir piedzīvojusi būtisku pieaugumu, kas ir būtiski pārsniedzis alkoholisko dzērienu vidējās mazumtirdzniecības cenas pieaugumu. Savukārt kopš 2008.gada strādājošo mēneša vidējā darba samaksa ir piedzīvojusi kritumu, bet alkoholisko dzērienu vidējās mazumtirdzniecības cenas ir turpinājušas pakāpeniski pieaugt.

Pētījumā apkopotā informācija liecina par stabilu legālā stipro alkoholisko dzērienu tirgus samazinājumu Latvijā, ko būtiski ir ietekmējis gan pēdējos gados nodokļu likmju paaugstinājuma izraisītais cenu kāpums, gan nelegālā tirgus paplašināšanās.

Ņemot vērā iepriekš minēto, vienam no galvenajiem faktoriem, lemjot par alkoholisko dzērienu akcīzes nodokļa likmēm, ir šo likmju celšanas potenciālā ietekme uz nelegālo tirdzniecību. Ir skaidrs, ka nelegālo tirdzniecību veicina daudzi faktori, tostarp arī samērā augstais akcīzes nodoklis. Palielinot nodokļa likmes, valdībai ir jāspēj nodrošināt, ka nelegālā alkoholisko dzērienu tirdzniecība tiek kontrolēta. Pieredze rāda, ka pakāpenisks nodokļu pieaugums kopā ar efektīviem pasākumiem, lai cīnītos ar nelegālo tirdzniecību, ir optimālais veids, kā valdība var nodrošināt gan valsts ieņēmumus, gan veselības aizsardzības mērķus, vienlaikus samazinot risku stimulēt un veicināt nelegālo tirgu.

Priekšlikumi turpmākai rīcībai

Akcīzes nodokļa likmju palielināšana alkoholiskajiem dzērieniem ir veicinājusi legālā tirgus apgrozījuma samazināšanos, kas savukārt ir ietekmējis nelegālā tirgus apjoma pieaugumu. Ņemot vērā iepriekš minēto un to, ka ar 2011.gada 1.jūniju stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem ir paaugstināta akcīzes nodokļa likme, ieteicams tuvāko gadu laikā neveikt jaunu likmes paaugstināšanu minētajiem dzērieniem.